

*В. І. Андріяш,
кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри державної служби,
Інститут державного управління, Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв*

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЕТНІЧНИЙ АСПЕКТ

*V. I. Andriyash,
PhD in Political Science, Associate Professor, postdoctoral student at the Department of civil service at the Institute of Public
Administration at the Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv*

UKRAINE NATIONAL INTERESTS IN THE GLOBALIZATION: ETHNIC DIMENSION

У статті аналізується поняття "національний інтерес". Характеризуються основні прояви впливу глобалізації на формування національних інтересів. Показано, що в умовах посилення глобалізаційних процесів важливу роль у формуванні національних інтересів відіграє етнічний чинник.

The article analyzes the concept of national interest. Characterized main manifestations of globalization on the formation of national interests. It is shown that in the increasing globalization processes important in the formation of national interests played the ethnic factor.

Ключові слова: національний інтерес, глобалізація, етнічний чинник, конституційний лад, територіальна цілісність, суверенітет держави, залізний закон етнічності.

Key words: national interest, globalization, ethnic factor, constitutional order, territorial integrity and sovereignty of the state, the iron law of ethnicity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перед Україною стоїть завдання виробити та забезпечити реалізацію національних інтересів у надзвичайно динамічному світі, розвиток якого визначають принципово нові процеси, невідомі раніше в історії. Результатом впливу глобалізації стає новий рівень конкуренції між країнами і регіональними угрупованнями. Глобалізація, як один із основних процесів сучасності, формуючи прозорі кордони держав, сприяє проникненню через них більшості існуючих загроз та небезпек. Саме тому попередні механізми безпеки, які були засновані на захисті зовнішніх кордонів держави, виявилися недостатньо ефективними в боротьбі з міжнародним тероризмом та релігійним екстремізмом. Поліетнічні суспільства та держави поступово втрачають основи для консолідації країни, поступово поступаючись основам демократії. Зауважимо, що низка сучасних держав на підставі внутрішнього напруження впро-

довж тривалого часу перебувають у стані напіврозпаду або, як Україна, у стані систематичної кризи. Отже, успішність нації у XXI столітті залежить від її спроможності реалізувати свої національні інтереси завдяки участі в процесах глобалізації, адаптації до них своїх державних і суспільних механізмів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є уточнення й визначення суті й характерних рис національних інтересів в умовах глобалізації та визначення ролі й місця етнічного чинника в процесі формування національних інтересів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання пов'язані з розробкою національних інтересів вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема І. Алексеєнко [1], В. Веремчук [2], Б. Капустін [4],

В. Ліпкан [7], В. Пилипчук [12] та ін. Етнонаціональні аспекти національних інтересів досліджували А. Кузьменко [6], С. Мітрохін [11], Ю. Римаренко [13] та ін. Однак недостатньо дослідженими залишаються проблеми, пов'язані з термінологією національних інтересів, визначенням їх суті й характерних рис в умовах глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Перші спроби окреслити головні для України категорії та поняття щодо національних інтересів було зроблено відразу після проголошення незалежності. В Україні та на Заході було опубліковано серію наукових праць, в яких було здійснено спробу сформулювати та визначити головні національні інтереси та геополітичні пріоритети новоствореної держави. Крім цього, було наголошено на існуванні можливих загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх, для національної безпеки України [7; 6]. На думку деяких дослідників, якщо порівнювати визначенні національні інтереси та загрози з реальними досягненнями процесу державотворення на сьогоднішній день, стає зрозуміло, що національні інтереси не були реалізовані у повному обсязі, а динамічні зміни сучасного світу призвели до появи нових загроз, до більшості з яких наша держава виявилася неготовою [12]. Адже лише з часом правляча еліта усвідомила, що реальна політична незалежність неможлива без незалежності економічної, але більшість спроб проведення економічних реформ не принесли бажаних успіхів, а в деяких випадках, навпаки, призводили до погіршення ситуації. Підтримуючи інших авторів, зауважимо, що, на жаль, в діях нашої держави практично відсутня послідовність та пріоритетність, а посилення глобалізаційних процесів продукує здебільшого негативні перспективи [12].

Національний інтерес є складним за своїм характером поняттям та явищем, тому однозначного підходу щодо його визначення не існує. На нашу думку, більшість підходів щодо розуміння національного інтересу можна звести до трьох напрямків. Представники першого вважають, що національний інтерес — це, перш за все, потреба "стимулювати збільшення національних ресурсів, а також протидіяти загрозам національної безпеки, не вступаючи в протиріччя з цінностями, які домінують у суспільстві" [11, с. 36]. Прихильники другого наголошують на необхідності ототожнювати національний інтерес з державним, внаслідок чого під національнодержавним інтересом розуміють сукупність "цінностей, які мають домінуюче значення для держави, її існування і розвитку, її здатності захищати й обстоювати свою незалежність і суверенітет" [10, с. 8]. Третій напрямок формують науковці, які вважають національні інтереси штучно створеним та певною мірою псевдопоняттям, яке, по-перше, малопродуктивне у використанні, по-друге, є явищем архаїчним та з часом повністю зникне [4, с. 66].

На нашу думку, національний інтерес, особливо в умовах глобалізації, навпаки, набиратиме обертів й з часом призведе до формування наднаціонального інтересу, прояви якого ми вже сьогодні можемо спостерігати. Проте варто погодитися, що кінець ХХ ст. все ж таки призвів до певних змін у розумінні поняття "націо-

нального інтересу". Прояви змін ми можемо спостерігати, по-перше, на прикладі постійного збільшення міжнародних організацій, які посилюють та закріплюють свій політичний вплив, по-друге, появи наднаціональних утворень різного формату. Першість щодо змін у національному інтересі ще утримує Європа, але вже існує практика об'єднання інтересів й у неєвропейських структурах, таких як АСЕАН, НАФТА, АТЕС тощо [2]. Більшість проблем, які існують у сучасному суспільстві, носять глобальний характер, вирішення яких вимагає поступового відходу від традиційних принципів національного суверенітету і, як наслідок, появи нових домінант політики окремих держав та міждержавних об'єднань.

Утім, сучасна національна держава в умовах глобалізації не повинна замикатись виключно на реалізації національних інтересів, оскільки це призводить до ізоляції її від глобального простору, а також може спровокувати суттєве відставання від передових держав світу. Вихід із такої ситуації, на думку Г. Ємельянова та А. Стрельцова, може бути лише один: "здолавши крайнощі універсалізму та комунітаризму, необхідно дотримуватись принципу плюралізму, полікультурності, міжкультурного діалогу та толерантності" [3].

На думку дослідників, існуюча система національних інтересів України характеризується поєднанням базисних інтересів особистості, суспільства і держави щодо основних сфер суспільного життя — економіки, соціального та духовного життя, внутрішньої та зовнішньої політики тощо [5, с. 10].

На нашу думку, існуючі складові національного інтересу України можна поділити на три основні групи:

перша група — це забезпечення конституційного ладу, територіальної цілісності та суверенітету держави, дотримання прав і свобод людини, які закріплені та гарантовані Конституцією країни;

друга група — це інтереси суспільства: забезпечення відповідного рівня добробуту громадян, духовного життя, культури і науки, сприяння міжетнічній злагоди, запобігання проявам расизму, ксенофобії та дискримінації;

третья група — це забезпечення національної безпеки, формування та розвиток добросусідських відносин з іншими країнами.

Більшість інтересів перших двох категорій є відображенням потреб життєдіяльності суспільства, спрямованих на збереження (захист) та прогресивний розвиток матеріальних (природні ресурси, генофонд нації, географічна територія, тощо) і духовних (культура, мова, наука, тощо) цінностей, в яких воно життєво зацікавлене. Інтереси ж категорії "міжнародне співробітництво" надають вказаним потребам, так би мовити, зовнішнього спрямування, оскільки відображають тенденції все більшої взаємозалежності світового співтовариства при розв'язуванні проблем забезпечення безпеки.

З огляду на сказане, можна стверджувати, що у загальному випадку цілі у сфері інтересів безпеки продиктовані потенційними чи реальними загрозами. Цілі, спрямовані на задоволення інтересів добробуту, — змішані за характером. Вони можуть бути наслідком намагань

держави розширити свої можливості або захистити наявні можливості від потенційних чи реальних загроз. Інтереси міжнародного співробітництва зумовлюють цілі, досягнення яких передбачає забезпечення кращих можливостей для досягнення перших двох категорій інтересів.

Сучасні глобалізаційні процеси, посилюючи внутрішні суперечності національних держав, становлять суттєву загрозу їх конституційному ладу, територіальній цілісності й недоторканності, не виняток й Україна [1, с. 36]. На думку деяких дослідників, однією з проблем України в контексті проблеми забезпечення територіальної цілісності й недоторканності в умовах глобалізації була внутрішня невідповідність нашої держави до незалежності, відсутність єдиної національної ментальності, загальноприйнятих національних цінностей [14, с. 21; 15, с. 15].

Проголошення незалежності поставило перед Україною декілька нагальних проблем: по-перше, необхідність формування консолідованої національної ментальності для побудови національної держави, по-друге, створення на належному рівні унітарної держави без наявності національної ментальності створювало додаткові труднощі. Іншими словами, спроба розв'язати окремі питання одночасно виявилось досить складно й не зовсім ефективно. Як наслідок, в нашій державі по сьогоднішній день не існує виваженого розуміння необхідності цілеспрямованого формування геополітичних пріоритетів, уніфікованої системи національних інтересів та національної стратегії подальшого розвитку.

Українські дослідники Ю. Римаренко, Л. Шкляр та С. Римаренко вважають, що держава є своєрідною організаційною формою існування та життя етносу, наголошуючи, що проявом складної структури існування етносу є необхідність формування державницьких інститутів його самоорганізації [13, с. 48]. Адаптація таких інститутів захищатиме його від зовнішнього поглинання або можливої асиміляції, підвищуватиме опір зовнішнім небезпекам. Саме тому державне самовизначення є вищою формою сучасного політичного існування етносу, який створюючи власну державу, має можливість перетворитися на націю. Важливою умовою існування сформованої держави є необхідність виконання певних функцій, які забезпечать необхідні умови для існування, за сучасних умов до їх числа мають належати — статусна, стратегічна, захисна та фільтруюча функції [13, с. 50].

Отже, держава як форма самоорганізації етносу повинна протидіяти всім видам можливих загроз, захищаючи існування етносу, який її створив. Але, як свідчить практика, на сьогоднішній день практично не існує моноетнічних держав, що є наслідком посилення глобалізаційних процесів, міграцій тощо. А існуючий поліетнічний склад більшості сучасних держав став для них серйозним викликом, з яким не всі держави ладні впоратися.

Тому не випадково сьогодні великої популярності серед науковців набирає існуючий "залізний закон етнічності", відповідно до якого поліетнічність держави вже сама по собі є передумовою до появи етнічних конфліктів. Іншими словами, якщо в одній державі або од-

ному регіоні проживають представники різних етносів, виникнення конфліктної ситуації є неминучим, а міжетнічні конфлікти становлять серйозну загрозу для національної безпеки держави. Рівень загрози зростає за умов, коли держава не дотримується належним чином основних положень та принципів етнічної політики, сама створюючи таким чином можливість загострення ситуації. На думку В. Логвинчук, якщо дотримуватися принципів демократії щодо нації, яка створила державу, але виявилася неспроможною забезпечити її належне функціонування на відміну від представників інших етносів, вона (нація) повинна поступитися місцем більш дієвим соціальними системам, навіть якщо вони функціонують не за її принципами [8, с. 56]. Однак на практиці це означатиме неспроможність держави виконувати свої захисні функції щодо етносу, який її створив. Це призведе до посилення у суспільстві рівня невдоволення, проявам дискримінації і, як наслідок, спровокує етнос вдатися до неправових, позадержавних методів для забезпечення свого захисту. Така ситуація є ще більшою загрозою для національної безпеки держави, ніж невдоволення або асиміляція. Саме тому, на думку деяких дослідників, у сучасних умовах обов'язково необхідно враховувати етнічний фактор у політиці національної безпеки держави, оскільки етнічність може створювати певні загрози національній безпеці, особливо якщо під час формування національних інтересів не буде враховано інтереси поліетнічного суспільства та його складових. Ми поділяємо думку деяких авторів, етнічний інтерес не тотожний національному, оскільки слугує вираженням потреб певної етнічної спільноти, тоді як національний уособлює потреби нації, як складної економічної та культурно-історичної спільноти народів.

Попри це, важливим джерелом ідентичності громадян все ж таки залишається національна держава. За статистикою більшість громадян вважають себе громадянами своїх держав, а не членами локальних спільнот чи наддержавних інститутів [9]. Для громадян країн, політичні керівництва яких користуються легітимністю, ерозія державного суверенітету компенсує їхні вимоги у підвищенні державного контролю над його зовнішнім виміром — проведенням переговорів, вирішенням соціальних, екологічних та інших проблем. Саме тому сьогодні не може бути створене громадянське світове суспільство зосереджений у суверенній політичній одиниці з вищою юрисдикцією над певною територією. А. Мартінеллі вважає, що ерозія державного суверенітету у цьому контексті нічого не змінила. Глобалізація все ж розмиває кордони національної держави, проте не настільки, як інколи стверджують. Втрата чи зменшення автономії і суверенітету є результатом росту глобальної взаємозалежності й взаємозв'язку. Їх формами можуть бути відкритість національних кордонів, нелегальна міграція, транснаціональний тероризм, обмеження економічної політики міжнародними фінансовими інститутами, проблеми співіснування різних культур. Скорочення базових функцій держави є продуктом свідомої відмови від частини суверенітету на користь наднаціональних інститутів (наприклад, ЄС) [9]. Прикладом такої тенденції є європейська спільнота, яка, незважаючи на всю свою різноманітність, намагається дотримуватися

фундаментальних основ співіснування, серед них — ринковий тип господарювання, правова держава та громадянське суспільство, розвинена демократія, нівелювання різного роду національно-державних меж та кордонів, ініціювання різноманітних соціальних ініціатив тощо. Зрозуміло, що такий підхід не є ідеальним, але в світовій практиці таких і не існувало.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, є складними, багаторівневими й неоднозначними. Поряд із безперечним розширенням можливостей сучасних глобальних комунікацій і відносин глобалізований світ генерує й низку небезпек та загроз. Особливо ці загрози й небезпеки актуалізуються для молодих незалежних суверенних держав, зокрема для України. Оскільки національні інтереси є інтегральним вираженням інтересів всього суспільства, що реалізуються за допомогою політичної системи, українські національні інтереси повинні виступати об'єднуючим фактором співіснування в українській державі представників різних етнічних груп, які саме в державі вбачають гарантію поліпшення свого соціального, політичного та культурного життя [16, с. 164].

На нашу думку, необхідність належного визначення національних інтересів є ключовими для України, оскільки саме за допомогою цих інтересів та їх відповідного забезпечення оцінюється рівень безпеки та захищеності як окремо взятої людини, так і суспільства та держави в цілому. Саме дотримуючись такого підходу, можливо сформувати ефективний довгостроковий стратегічний курс державного будівництва та конкретну політику щодо його реалізації.

ВИСНОВКИ

Сучасні глобалізаційні тенденції й процеси здійснюють безпосередній вплив на стан державної безпеки України, зокрема на збереження її конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності. Тому зовнішня та внутрішня політика нашої держави повинні бути чітко орієнтовані на забезпечення й відстоювання власної державності, суверенності, незалежно від інтересів політичних сил як усередині країни, так і ззовні, що потребує формування виважених, пріоритетних національних інтересів, які відобразатимуть потреби всього поліетнічного суспільства, а не окремої його частини або групи.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Подальшого вивчення потребує проблематика врахування глобалізаційного впливу та посилення етнічного чинники під час формування стратегічних національних інтересів.

Література:

1. Алексеенко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти) / В. Алексеенко. — К.: Аспект-поліграф, 2006. — 360 с.
2. Веремчук В. Суть, структура та ознаки національного інтересу [Електронний ресурс] / В. Веремчук // Вісник Львівського університету. — Вип. 18. — 2006. — Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Visnyk/Filos_V_6/22.doc

3. Емельянов Г.В. Проблемы обеспечения безопасности информационного общества [Електронний ресурс] / Г.В. Емельянов, А.А. Стрельцов // Информационное общество. — 1999. — Вып. 2. — Режим доступа: <http://www.iis.ru/infosoc/emag.nsf/BPA/36cd0b-938767a524c32568bd003ffe23>.

4. Капустин Б.Г. Понятие "национальный интерес" в общественнополитической жизни / Б.Г. Капустин, Д.Е. Фурман // Мировая экономика и международные отношения. — 1996. — №7. — С. 65—69.

5. Котковський В.Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Котковський В.Р. — Запоріжжя, 2007. — 196 с.

6. Кузьменко А. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам [Електронний ресурс] / А. Кузьменко // Юридичний Журнал. — 2006. — № 10. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2432>

7. Ліпкан В.А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс] / В.А. Ліпкан // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2002. — № 2. — Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_2/lipkan.htm

8. Логвинчук В.В. Толерантність як ціннісна детермінанта політичної культури: дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / Логвинчук В.В. — К., 2007. — 211 с.

9. Мартинелли А. От мировой системы к мировому обществу? [Электронный ресурс] / А. Мартинелли // Социологические исследования. — 2009. — № 1. — Режим доступа: <http://www.teoria-practica.ru/.../366-2009-12-26-08-02-45>

10. Международная безопасность и обороноспособность государств (понятия, определения, термины) / [под общ. ред. О. К. Рогозина]. — М.: Право, 1998. — 248 с.

11. Митрохин С.С. Политика государства и ценности общества / С.С. Митрохин // Полис. — 1997. — № 1. — С. 36—39.

12. Пилипчук В.Г. Вплив глобалізаційних процесів на конституційний лад, територіальну цілісність і недоторканність України [Електронний ресурс] / Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. // Гуманітарний часопис збірник наукових праць. — Харків: ХАІ, 2010. — № 1 (22). — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/GumCh/2010_1/PDF/01.pdf

13. Римаренко Ю.І. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади: [підручник] / Ю.І. Римаренко, Л.Є. Шкляр, С.Ю. Римаренко. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. — 264 с.

14. Стражний О.С. Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність / О.С. Стражний. — К.: Книга, 2008. — 368 с.

15. Стражний А.С. Украинский менталитет / А.С. Стражний. — К.: Издательство Подолина, 2008. — 384 с.

16. Цыганков А.П. Ганс Моргентау: Погляд на зовнішню політику // Влада й демократія: Закордонні вчені про політичну науку. — М., 1992. — 240 с.
Стаття надійшла до редакції 23.05.2013 р.